

Politiikka – yhteistä edunvalvontaa ilman yhteisömoraalia

Jermu Laine

Kuka on pätevä isäksi, kuka äidiksi — kuka kansanedustajaksi tai huippupoliitikoksi? Suomen lakien mukaan kuka tahansa murrosiästä selviytynyt kansalainen.

Yhteiskunta ei edellytä vanhemmilta mitään erityistä osaamista tai pätevyyttä. Luonnon pitäisi neuvoa niin lapsen tekemisessä kuin tämän kasvattamisessakin. Mutta ripaus onnea ei ole pahitteeksi »vanhemmat—lapsi»-suhteen lujuu-delle.

Yleinen käsitys on ollut, että poliitikoksi synny-tään eli siihen ammattiin ei voi opiskella. Nyt uskotaan, että poliitikot siitetään ennen muuta myönteisen tai mielenkiintoisen julkisuuskuvan voimalla. Urheilupoliitikkojen rinnalle ovat tulleet näyttelijä-, ja elokuvaohjaajapoliitikot, »tuttu-TV-kasvo»-poliitikot, »roistojen kiinniottaja»-poliitikot ja »kahleilla ojankaivurissa kiinni»-poliitikot.

Poliitikkojen asemaan ja vastuuseen kohotetut tarttuvat julkisiin tehtäviin siinä vakaumuksessa, että merkittävä joukko kansalaisia on vaaleilla ja valinnoilla nostanut heidät edunvalvojikseen. Vaalitulokset on siis myös pätevyyskirja. Aatetta ei tarvitse enää etsiä kirjoista eikä ohjelmista. Menestyvä poliitikko valvoo nykyisten ja tulevien kannattajien etuja; mieluummin tehokkaammin kuin samoista kannattajista otteleva kilpailija.

Harvalla kokeneellakaan poliitikolla on mitään eriteltyä ja useita ulottuvuuksia kattavaa näkemystä siitä, mitä nuo ajettaviksi otetut kansalaisten edut oikeastaan ovat. Varmuutta riittää vain kuvitelmiin kansalaisten loputtomista etuvastakohdista. Usein kannattajille on ensin myytävä ongelmia, jotta poliitikko voisi sitten tarjoutua niiden ratkaisijaksi. Ahertava poliitikko elää täyttä elämää päivän kerrallaan.

Poliittinen järjestelmämme toimii jatkuvuuden lain nojalla kuten mitään syvältä kouraisevia muutoksia ei olisi tapahtumassa meillä ja muualla. Poliittisen kulttuurin vanhat rakenteet ovat savuavia raunioita, mutta poliittisesta puhetuotannosta ei voi päätellä minkään muuttuneen. Ihmiset kasvavat ohi tavanomaisen politiikan, puolueet eivät.

Myytti valtiosta on särkynyt. Yhteistä kansaa koskevat asiat ajelehtivat milloin minkinlaisten voimien, olosuhteitten ja sattumusten voimalla. Ideologioitten menetettyä merkityksensä tilalle on tullut yksi yhteinen uusmoraali: koska demokratia on ylin arvomme, vastakkaisista etuvaatimuksesta on tyydytettävä ensi sijassa ne, joita vahvimmat ja monilukuisimmat ovat vaatimassa.

Viimeiset pari vuotta ovat olleet dramaattista havainto-opetusta siitä, miten vähän valtaa on niin sanotulla valtiovalalla. Kukaan ei enää kuvittele valtion toimivan jonkin pitkän tähtäimen tulevaisuusstrategian mukaan. Olosuhteet sallivat enää enintään haaveilla pitkän tähtäimen politiikan painopisteistä ja kehitystä ohjaavista strategiapaalutuksista. Arki on elämistä päivästä toiseen yhä uusien yllätysten kanssa.

Myytteihin valtiosta kuului, että tämä kykeni ajattelemaan itsenäisesti ja järkevästi silloin kun kansalaiset olivat tunnekuohun vallassa, että valtio näki paremmin kokonaisuuden kuin kukaan yksittäinen kansalainen tai mikään yksittäinen puolue ja että valtio pystyi myös tuottamaan sellaista yhteisömoraalia ja kehityksen tahtoa, jota edunvalvontaan sidotut järjestöt, puolueet ja kansalaisryhmät eivät kohtuudella voi saada aikaan. Vanhat valtiomyytit eivät kuulu nyt kunnioitusta herättäviin perinteisiin.

Valtion henkisen hajoamisen tuloksena puoluelaitos on mukautunut sutenööriksi. Se on tehnyt valtiosta prostituoidun. Erimuotoisia korvauksia vastaan valtiota kaupitellaan välineeksi, jolla voi tyydyttää vallanhalua, purkaa tyydyttämättömiä paineita, täyttää unelmia ja hankkia saamatta jäänyttä tunnustusta. Idealistista kansanedustajaa repii vielä kahtia aatteellinen kansanvalta ja raadollisen todellisuus. Menestyvän poliitikon on tänä päivänä hyväksyttävä poliittiset reaali-teetit. Parhaimmillaan eduskunta voi olla hälinöivä ja mahtailtava edunvalvontayksikkö. Todellisuudessa sillä on yhteiskunnan monien edunvalvontayksiköitten joukossa kyseenalainen maine ja heikko paineensietokyky. Prostatuotua halveksitaan, mutta se ei estä tämän hyväksikäyttöä.

Entisenä kasvatusoptimistina palaan aika ajoin ajatukseen, eikö ammattipoliitikolta pitäisi edellyttää perehtymistä ainakin **Eino Kailan** (1890—1958) *Persoonallisuuteen* ja **Niccolò Machiavellin** (1469—1527) kahteen seuraavaan pääteokseen: *Discorsi* (suomennettu nimellä Valtiollisia mietelmiä) ja *Il Principe* (suomennettu nimellä Ruhtinas).

Viimeisimmistä valtiomiehistä, tohtori **Urho Kekkosesta** ja tohtori **Mauno Koivistosta**, rohkenisin arvata, että Machiavelli on kuullut heidän tuttavapiiriinsä.

Kekkonen lienee ollut enemmän kuin hyvän päivän tuttu Machiavellin kanssa; hän oli aito machiavellisti sanan valtiomiesmäisessä merkityksessä. Hänen luonteeseensa istui täydellisesti Machiavellin oivaltaminen ja sisäistäminen. Kekkonen machiavellismi oli paikkaan ja aikaan sidottua syvähenkistä miehisyyttä valtakunnan yhtenäisyyden ja turvallisuuden edistämiseksi. Vain satunnaiset ärhentelyt paljastivat luonteen inhimilliset heikkoudet ja taipumuksen machiavellisiin yliannostukseen.

Koiviston luonne, kotikasvatus ja elämäkokemukset ovat saattaneet johtaa hänet tavoittelemaan mahdotonta: yhdistää kristillinen lähimmäisenrakkautta, pakanallinen machiavellismi ja arvovapaa edunvalvontademokratia. Protestanttisella mielenlaadulla ja rationaalisella kehitysoptimismilla hän sinnittelee yhteen yhteensovittamattomia välttääkseen joutumasta valitsemaan epätäydellistä vaihtoehtoa.

Presidenttinä Mauno Koivisto on osoittanut machiavellistisen valtiomiehen miehuullisuutta (*virtù*) ja kykyä nähdä välttämättömyys (*necessità*). Hän ei kiellä eikä myönnä machiavellismia vaikutusta ajatteluunsa, mutta hän voi leikkisästi lainailla Machiavelliä aforismeiksi kangistuneita ajatuksia osoittaakseen turhautuneille tarkkailijoille Machiavellin nurkkaan ajatun paikan hänen ajatusmaailmassaan.

Machiavellin *Il Principe* keskittyy ruhtinaskuntien ja kuningaskuntien hallitsemiseen. Se peilaa ruhtinaitten raadollista elämänmenoa.

Discorsi käsittelee tasavaltajien menestymistä. Tasavaltalaisen hallitusmuodon kukoistus edellyttää Machiavellin mukaan seuraavien ehtojen täyttymistä: (1) on kunnioitettava tapoja ja perinteitä; (2) kaupungin on ohjattava ympäröivää maaseutua; (3) tarvitaan tasaisesti menestyvää laajaa keskiluokkaa; (4) kansalaisyhteiskunnan hyvä henki eli *virtù* ei ole tarveltyntyt; (5) kansalaisten vallankäyttö tapahtuu vakaitten ja järjestyneitten muotojen puitteissa; sekä (6) edellä mainitut seikat ja niiden merkitys tiedostetaan

kansalaisten keskuudessa. Machiavelli korosti kaupunkien merkitystä tasavallan menestymisessä, sillä hän ei nähnyt mitään hyvää maaseudun feodaalijärjestelmässä eikä sanottavasti luottanut talonpoikienkaan yhteisölliseen uhrimieleen.

Machiavellin vahvalle ja vastuulliselle yhteiskunnalle asettamien ehtojen valossa on tunnus-tettava, että oma yhteiskuntahenkemme, valtiokoneistomme toimintavalmiudet ja kansalaisten tietoisuuden taso ongelmien vakavuudesta eivät vastaa nopeitten yhteiskuntamuutosten vaatimuksia. Kysymys ei ole satunnaisista heikkouksista, vaan pitkästä kehitysprosessista. Yleinen irrottelu vastuusta ja pitkävaikutteisesta menestysstrategiasta sekä kasvava haluttomuus oivaltaa kokonaisuksia ovat tuoneet meidät viimeiselle rannalle. Horisontista ei voikaan enää erottaa unelmia, utopioita eikä uljaita uusia maailmoja. Pelastusvene on jo täynnä, siihen kurkottavilta huono-onnisimmilta katkaistaan sormet.

Virtù ei merkitse hyvettä tai hyveellisyyttä. Machiavellille pakanallis-antiikkinen *virtù* ja kristillis-hyveellinen nöyryys ovat toistensa poissulkevia vastakohtia. *Virtù* on laatumääre sellaiselle kansalaishengelle ja toiminnalle, joka terästäää kansalaisyhteisön lujuuutta ja yhtenäisyyttä sekä sankarillista itsepuolustuskykyä. Kysymys on siis itse asiassa poliittisesta moraalista. Kokonaisuudesta huolta kantava kansalaismieli, herkistynyt kansalaistoiminta, on tällaisen poliittisen moraalin ydinsisältö.

Machiavellistiseen poliittiseen moraaliiin kuuluvat yksilöllinen aloitteellisuus ja yhteisöllinen kuri. Machiavelli esitti ja esitteli vakaitten poliittisten olojen edellytyksiä. Hän ei kertonut, mitkä menettelytavat ovat oikeita, mitkä vääriä tai mitkä keinot ovat hyviä, mitkä pahoja. Mutta hän lähti kahden tason moraalista. On yksilön eettiset arvot eli eräänlainen »sielun moraalii» ja valtion etiikka eli poliittinen yhteisömoraali.

Sellaisessa »valtiottomassa» tilassa, jossa esimerkiksi Venäjä tänä päivänä on, poliittinen moraalii olisi anakronismi eli asiayhteyden soveltumaton määre. Jos katselemme lännen vakaita demokratioita — lähietäisyydeltä nimenomaan suomalaista yhteiskuntaa — joudumme kiusalliseen hämmennykseen: mitä oikeastaan tarkoitamme nykdemokratiassa poliittisella moraalilla. Voimmeko väittää ja osoittaa, että kansanvaltaisen järjestelmämme arvopohjana vaikuttaa poliittinen yhteisömoraali?

Arvioini on, että modernismi — nykyaikainen elämänmeno vapauksineen ja itsekeskeisine elämäntyyliineen — on hävittämässä sukupuuttoon *virtù*-kansalaistyypin.

Virtu-yksilöt eivät enää ole kiinnostuneita politiikasta. Poliitikan ja erittäinkin eduskunnan työskentelymuodot kuluttavat hapen itsenäiseltä ajattelulta. Päätöksiä ei arvioida kansakunnan pitkän tähtäimen menestymisen näkökulmasta. Ratkaisevaa on, miten äänestäjät reagoivat päätöksiin seuraavissa vaaleissa. Kansanedustajat alentuvat äänestäjien »sielunmoraalin» peilikuviksi. Eduskunnasta tehdään aineellista tyydytystä ja muihin etumatkaa kärkevien massasielujen edunvalvontakeskus.

Kansa antaa vallan edustaa sitä, kansakokonaaisuutta, ei yksittäisiä ja lyhytvaikutteisia etunäkökohtia. Demokratian ydin on siinä, että poliittisessa päätöksenteossa noudatetaan muuta ja ylempää moraalialue kuin yksittäisen äänestäjän omakohtaisesti oikeaksi omaksumia arvoja eli tämän yksilömoraalia.

Yksilön kannalta ei ole moraalitonta, että kansalaisyhteisössä on eturistiriitoja, että kansalaiset tavoittelevat laillisin keinoin omaa etuaan tai panevat etujärjestöt taistelemaan jäsenten etujen puolesta. Moraalitonta on se, jos korkeassa poliittisessa luottamustehtävässä oleva ei uskalla tai osaa kertoa kansalle ja valitsijoilleen, mitä politiikkaan kuuluu lyhyellä tähtämellä sekä mi-

ten ja miksi esimerkiksi on säästettävä ja sitouduttava turvallisen ja vakaan tulevaisuuden vaatimisiin uhrauksiin.

Poliittisen moraalin ja poliittisen kansalaiskunnan katoamisen merkki on se, että demokraattisesti valittujen ylimpien valtioiden on tunnustettava julkisesti jotkin etujärjestöt niin voimakkaiksi, että tasavallan hallituksen on eduskunta sivuuttaen sovittava tällaisten järjestöjen kanssa, mitä säästöjä tulojen ja menojen tasapainottamiseksi saadaan tehdä tai mitä uusia veroja ja maksuja hallitus voi esittää. Eikö olisi siis demokraattista, että jokainen edunvalvontataho saisi erikseen sopia hallituksen kanssa, millä tavoin säästöt saavat kohdentua sen jäsenkuntaa kiinnostaviin menokohteisiin?

Machiavellin mukaan kukoistavassa tasavallassa kansan poliittisen vallan on kanavoiduttava tahdoksi ja päätöksiksi poliittisten elinten kautta. Hän lähti siitä, että näissä päätösvallan elimissä vaikuttaa arkipäivän yläpuolella oleva korkeampi yhteisömoraali. Se ei synny vaalimatemiikalla eikä järjestöpäätöksillä. Demokratia on äänienemmistön diktatuuria, mutta kansakunnan menestys vaatii vielä yhteisömoraalin.